

Over plaatstrouw van Kokmeeuwen in Nederland tijdens de slagpenrui

Ana Buren

Klaas van Dijk

Kokmeeuwen *Larus ridibundus* ruien jaarlijks hun slagpennen in de zomermaanden en een individu doet hier ongeveer drie maanden over (Walters 1978, 1982). De juvenielen beginnen met de slagpenrui als ze ongeveer een jaar oud zijn en de adulten beginnen na afloop van het broedseizoen. De handpenrui verloopt van binnen naar buiten en gaten in de vleugel (figuur 1) zorgen voor een minder goed vliegvermogen (Noordhuis 1989). Het is daarom aannemelijk dat ruiende Kokmeeuwen geen grote afstanden trekken, en doortrekpatronen laten inderdaad zien dat volwassen vogels in deze periode weinig trekgedrag vertonen (Camphuysen & van Dijk 1983, Platteeuw 1987). Het is echter niet goed bekend of ruiers gedurende de hele ruiperiode op één plaats blijven, en of ze jaarlijks terugkeren naar dezelfde ruilocatie.

In de stad Groningen worden sinds het eind van de jaren zeventig individuele Kokmeeuwen gevolgd door het regelmatig aflezen van metalen ringen (van Dijk & Majoor 1995). De waarnemingen vinden vooral in de wintermaanden plaats. In de maanden juli-oktober wordt ook naar geringde meeuwen

gekeken, maar de afleesinspanning is kleiner en minder constant. In dit artikel ga ik in op de vraag of het afleesmateriaal ons iets kan vertellen over plaatstrouw bij ruiers. Ik bespreek hiertoe de waarnemingenreeksen van twee individuen. Beide vogels zijn uitgekozen omdat ik ze jarenlang in de stad heb kunnen volgen.

EEN RUIER IN DE STAD

Het eerste voorbeeld is een Kokmeeuw uit Tsjechië. De vogel werd op 5 maart 1990 als adult (na tweede kalenderjaar) geringsd in het centrum van Praag door Miroslav Jelinek, en is dus in 1988 of eerder geboren. Op 17 juli 1990 zag ik de vogel voor het eerst bij de Ostadevijver in Groningen (645 km WNW van

Figuur 1. Adulte Kokmeeuw in slagpenrui op de Waddenzee bij Delfzijl, 5 juli 2010. De vogel is net begonnen met de slagpenrui en mist links en rechts de drie binnenste handpennen. *Adult Black-headed Gull in wing moult on the Wadden Sea near Delfzijl, 5 July 2010.*

Tabel 1. Waarnemingenreeks van Kokmeeuw Praha E 293755, geringd als adult in Praag in maart 1990 en nadien uitsluitend in de stad Groningen waargenomen. N is het aantal dagen met waarnemingen. *Encounter history of a Black-headed Gull ringed as >2cy in Prague, Czech Republic, on 5 March 1990. All subsequent sightings were carried out in the city of Groningen. N refers to the number of days on which the bird was observed.*

jaar year	eerste waarneming first observation	laatste waarneming last observation	N N
1990	17 juli	24 oktober	12
1991	25 juli	7 oktober	6
1992	31 juli	4 oktober	5
1993	10 oktober	-	1
1994	16 augustus	28 september	4
1995	17 september	-	1
1996	19 juli	10 oktober	6
1997	20 juli	5 oktober	7
1998	21 september	19 oktober	3
1999	21 juli	16 augustus	4
2000	17 juli	15 oktober	5
2001	19 juli	30 juli	2
2002	14 juli	13 oktober	3
2003	5 augustus	19 oktober	4
2004	14 juli	10 oktober	4
2005	11 juli	25 juli	3
2006	1 juli	14 juli	6
2007	23 juli	1 september	4

Praag). De vogel werd dat jaar voor het laatst op 24 oktober gezien. In juli 1991 zag ik hem weer en uiteindelijk is de vogel in maar liefst achttien opeenvolgende jaren gezien met 1 juli en 24 oktober als uiterste datums (tabel 1). Het gaat in totaal om 80 waarneemdagen: 34 in juli, 10 in augustus, 19 in september en 17 in oktober. Bijna altijd zat de vogel bij dezelfde parkvijver, een enkele maal werd hij in een nabijgelegen park gezien. De variatie in aantal waarnemingen per jaar komt door een ongelijke afleesinspanning. Zo is de Ostadevijver in juli-oktober 1993 één maal bezocht, maar van juli tot en met oktober 1990 15 maal.

In acht verschillende jaren heb ik notities gemaakt over de slagpenrui en in al deze jaren was de vogel in de slagpenrui (tabel 2). In 1990-1994 heb ik alleen iets opgeschreven over de

rui van de kopkap, op 25 juli 1991 (kopkap half in winterkleed) en op 16 augustus 1994 (winterkleed). De kopkaprui vindt plaats als de slagpenrui ongeveer halverwege is gevorderd (Cramp & Simmons 1983) en de Kokmeeuw zal daarom ook in juli 1991 in slagpenrui zijn geweest. De vogel is nooit in de winter of in het voorjaar gezien en ook nooit elders. Ondanks vele zoektochten is hij in 2008, 2009 en 2010 niet waargenomen. De aluminium ring, die om de tibia zat, vertoonde in 2007, na ruim 17 jaar, geen ernstige slijtage en was nog helemaal gesloten. Ik denk daarom dat de ring ondertussen niet is afgevallen. Verder acht ik de kans klein dat de vogel naar een andere ruillocatie is verhuisd, gezien de vele jaren van trouw aan een vijver in Groningen. Mijn sterke vermoeden is dus dat dit individu niet meer leeft.

EEN RUIER IN LAUWERSOOG

Het tweede voorbeeld is een wintergast uit de stad Groningen die in tien seizoenen in de haven van Lauwersoog (Gr) is waargenomen, met als uiterste datums 9 augustus en 26 oktober (tabel 3). De vogel zat meestal rond hoogwater op een hoogwatervluchtplaats (hvp) van enkele honderden Kokmeeuwen. Hij werd ook wel in de jachthaven aan de binnenzijde van de zeedijk gezien en hij kwam op voer af. Er is één maal een notitie gemaakt over de slagpenrui: op 10 augustus 2000 had de vogel een 60% donkere kopkap en was hij ongeveer halverwege de slagpenrui (René Oosterhuis). In Lauwersoog is de afleesinspanning geringer en onregelmatiger dan in de stad Groningen. Geringde Kokmeeuwen zijn er minder gemakkelijk af te lezen, omdat er vaak alleen rond hoogwater grotere aantallen zitten. De kleinere waarneeminspanning is de meest aannemelijke verklaring voor het ontbreken van waarnemingen in juli en voor het gegeven dat hij in vier van de veertien seizoenen niet in Lauwersoog werd gezien. De vogel werd geringd als adult (na tweede kalenderjaar) op 22 december 1996 bij de Floresvijver in Groningen door Frank Majoor, en is dus geboren in 1994 of eerder. Op grond van de kopmaten is het een mannetje (kopplengte 86.1 mm, snavelhoogte bij nok 8.4 mm, Palomares *et al.* 1997) en hij

Tabel 2. Notities over de slagpenrui van Kokmeeuw Praha E 293755 (de vogel van tabel 1). *Notes on wing moult of a ringed Black-headed Gull during its stay in Groningen (Praha E 293755, details in table 1).*

jaar year	datum date	kenmerken characteristics
1996	28 juli	in actieve handpenrui <i>in active primary moult</i>
1999	21 juli	in actieve rui van hand- en armpennen <i>in active primary and secondary moult</i>
2001	30 juli	in actieve handpenrui <i>in active primary moult</i>
2003	22 augustus	rui handpennen bijna klaar <i>moult of primaries almost finished</i>
2004	14 juli	in actieve handpenrui <i>in active primary moult</i>
2005	11 juli	net begonnen met handpenrui <i>just started with primary moult</i>
2005	25 juli	in actieve handpenrui <i>in active primary moult</i>
2006	1 juli	net begonnen met handpenrui <i>just started with primary moult</i>
2007	23 juli	in actieve handpenrui <i>in active primary moult</i>
2007	1 september	buitenste handpen nog niet uitgegroeid <i>outermost primary still growing</i>

Tabel 3. Waarnemingenreeks van Kokmeeuw Arnhem 3.556.914, geringd als adult op 22 december 1996 in de stad Groningen. Een seizoen loopt van 1 juli - 30 juni en N is het aantal waarneemdatums per seizoen. *Encounter history of a ringed Black-headed Gull Arnhem 3.556.914 with site fidelity during the period of wing moult at Lauwersoog, a harbour along the Wadden Sea. The bird spends the winter in the city of Groningen and was ringed there as >2cy on 22 December 1996. A season runs from 1 July to 30 June and N refers to the number of days that the bird was observed.*

seizoen season	Lauwersoog			stad Groningen		
	eerste waarneming first observation	laatste waarneming last observation	N N	eerste waarneming first observation	laatste waarneming last observation	N N
1996/97	-	-	-	22 december	15 maart	4
1997/98	9 augustus	11 oktober	2	17 november	21 maart	9
1998/99	11 oktober	13 oktober	2	29 november	8 december	2
1999/00	14 september	-	1	18 november	28 december	4
2000/01	10 augustus	26 oktober	2	20 december	25 maart	4
2001/02	-	-	-	9 december	18 januari	3
2002/03	13 september	-	1	19 oktober	18 december	5
2003/04	25 september	4 oktober	2	31 oktober	16 maart	8
2004/05	-	-	-	9 november	14 november	3
2005/06	-	-	-	14 november	22 maart	4
2006/07	22 augustus	-	1	29 januari	-	1
2007/08	15 september	17 september	2	30 januari	27 maart	3
2008/09	-	-	-	16 januari	24 maart	2
2009/10	2 september	-	1	20 december	10 maart	4
2010/11	3 september	26 september	3	9 november	29 december ¹	10

¹ Tot 1 januari 2011. *Up to 1 January 2011.*

werd in alle veertien daarop volgende winterseizoenen in de stad gezien, met 19 oktober en 27 maart als uiterste datums (tabel 3). In alle tien seizoenen met waarnemingen in Lauwersoog verbleef de vogel eerst in Lauwersoog en pas daarna in de stad. De vogel zat daar bijna altijd bij de Floresvijver, 30 km ten zuidoosten van Lauwersoog. De vogel draagt sinds december 2009 tevens een witte kleurring met de inscriptie E9VX.

DISCUSSIE

Overwinterende Kokmeeuwen in Nederlandse steden vertonen een hoge mate van plaatstrouw en veel broedvogels zijn eveneens trouw aan hun broedgebied (Spaans 2000, Majoor *et al.* 2005, van Dijk & Oosterhuis 2010, Frank Majoor). De waarnemingenreeksen van de twee individueel herkenbare Kokmeeuwen maken duidelijk dat ook ruiers plaatstrouw kunnen zijn aan een klein gebied, zowel binnen als tussen jaren, en dat deze ruilocaties niet per se dezelfde zijn als de overwinteringslocaties. Hieronder ga ik nader in op de vraag of beide vogels representatief zijn voor de situatie in de stad en die in de Waddenzee.

In de stad Groningen verblijven in juli-september honderden (< 1000) Kokmeeuwen. Ze foerageren overdag en bezoeken 's nachts gemeenschappelijke slaappleatsen. In de stad zitten dan vooral volwassen vogels; tellingen in augustus in zes jaren in 1994-2003 leverden gemiddeld 76% adulten op (N=3648), met uitersten van 64% (N=623) in 1994 en 85%

(N=419) in 2003. Terloopse waarnemingen uit verschillende jaren maken duidelijk dat in augustus en begin september praktisch alle adulten in de slagpenrui zijn. In de loop van juli en in augustus worden in de stad ook de koperen geruid. Verder maken de vervolgwaaarnemingen in de seizoenen met een grote waarneeminspanning duidelijk dat de vogel van het eerste voorbeeld (tabel 1) steeds enkele maanden in de stad verbleef en vervolgens vertrok. De periode van aanwezigheid komt overeen met de tijd die nodig is om alle slagpenren te verwisselen en past goed bij doortrekkpatronen langs de kust met trekgolven van adulten in juli en vanaf begin oktober (Camphuysen & van Dijk 1983, Platteeuw 1987). Uit Groningen, maar ook uit Arnhem (Gld; Frank Majoor), zijn tientallen voorbeelden voorhanden van geringde volwassen Kokmeeuwen met jarenlange plaatstrouw in opeenvolgende zomerperioden, maar bijna nooit zijn daarbij notities gemaakt over de slagpenrui. Er zijn geringde adulten die na de ruitijd niet wegtrekken, maar op dezelfde locatie blijven overwinteren. Plaatstrouw is dus waarschijnlijk een gebruikelijke strategie onder stadse ruiers.

In de Waddenzee verblijven in augustus vanouds grote aantallen Kokmeeuwen (Rooth 1966, Smit & Wolff 1981). In de afgelopen vijftien jaar bedroegen de maximaantallen in augustus en de eerste helft van september respectievelijk 213 000 en 248 000 vogels (Koffijberg *et al.* 1999, Kleefstra *et al.* 2002). Deze Kokmeeuwen zoeken voedsel tijdens laagwater en rusten rond hoogwater op hyp's. Recente bronnen geven geen informatie over leeftijdsverhoudingen (Bijlsma *et al.*

Ana Buren

Figuur 2. Foeragerende Kokmeeuwen op de Waddenzee bij Delfzijl, 28 augustus 2010. Alle 13 vogels zijn in de slagpenrui, de vogel rechtsonder heeft de buitenste handpen nog niet laten vallen. *A flock of moulting Black-headed Gulls foraging on the Wadden Sea near Delfzijl, 28 August 2010.*

2001, van Loon & Mooser 2005, Smit 2006) of stellen dat het vooral juvenielen betreft (van Roomen *et al.* 2005), terwijl oudere publicaties juist vermelden dat er dan bijna uitsluitend adulten in de Waddenzee verblijven en dat ze er tevens de slagpennen ruien (Groenendaal 1974, Roemers 1977, Noordhuis 1980, Walters 1982). Recente waarnemingen duiden erop dat ook tegenwoordig in de zomer bijna uitsluitend adulte Kokmeeuwen in de Waddenzee zitten en dat ze, in het geval er naar is gekeken, in de slagpenrui zijn. Op Richel, een zandplaat ten zuiden van Vlieland, zag ik op 12 augustus 2000 bij opkomend tij slechts één juveniel in een groep van 588 foeragerende vogels (0.2%). Op 13 augustus zaten hier bij afgaand tij vijf juvenielen in een groep van 236 foeragerende vogels (2.1%). Op dezelfde dag zag ik hier op de hvp een gekleurde adult in de slagpenrui, die in 1998 was geboren in Finland. Bij mistnetvangsten tussen eind juli en begin september 1995-1997 op het wad onder Schiermonnikoog werden zes juvenielen (12%), vier subadulten en 39 adulten gevangen. Alle adulten waren in de slagpenrui, waaronder een geringd exemplaar, gevangen op 6 augustus 1997, dat in 1994 in Polen was geboren. Ook in september werden kleine

percentages juvenielen vastgesteld: 7.5% (N=1688) rond hoogwater langs de Groninger Noordkust op 22 september 2004 (René Oosterhuis), en 1.7% (N=178) op een hvp op de oostpunt van Schiermonnikoog op 11 september 2010. Op de foto met foeragerende vogels op de Waddenzee bij Delfzijl op 28 augustus 2010 (figuur 2) staan ook uitsluitend ruiende adulten.

De grote concentraties Kokmeeuwen die 's zomers, na het broedseizoen, in de Waddenzee pleisteren zijn dus ruiers en dit maakt de aan Lauwersoog plaatstrouwe vogel (tabel 3) één van de vele. Dit wordt ondersteund door waarnemingen van een reeks van andere adulten die 's zomers in verschillende jaren op dezelfde locaties in de Waddenzee zijn gezien, onder andere in Lauwersoog en op Terschelling (Majoer 1988, met aanvullingen). Hieronder bevindt zich een in 1980 in Estland geboren vogel die in 1985-1990 jaarlijks in augustus bij West-Terschelling zat en een in 1976 op Terschelling geboren vogel die in 1985-1988 jaarlijks in augustus bij West-Terschelling zat. Een broedvogel uit Noorwegen werd ook in zes jaren in augustus bij West-Terschelling gezien. We kunnen er dus vanuit gaan dat Kokmeeuwen er naast vaste broed- en overwin-

teringsgebieden ook vaste ruigebieden op nahouden. Gezien de aantallen vervult Nederland een belangrijke functie als ruigebied voor Kokmeeuwen en gezien de herkomst van de afgelezen en gevangen individuen zijn het vogels uit een groot achterland.

DANKWOORD

Zonder veel inzet van ringers en melders had ik deze bijdrage niet kunnen schrijven: Eric-Jan Alblas, T. Aruste, Jaap Bais, Bernadette Balten, Roland-Jan Buijs, Jan Gijsberts, Arne Hegemann, Derick Hiemstra, Tseard Hiemstra, Harry Horn, Henk van Huffelen, Miroslav Jelinek, Frank Majoor, Kjeld Pedersen, Ari Rantamäki, René Oosterhuis, Lex Tervelde en anderen waarvan ik de naam niet weet. Het Vogeltrekstation zorgde voor ringvergunningen en voor het verwerken van terugmeldingen. Verder dank aan Nico Beemster, VRS Calidris, Frank Majoor, René Oosterhuis en de Tsjechische Ringcentrale voor aanvullende gegevens en aan René Oosterhuis, Leon Peters en de redactie voor commentaar op een eerdere versie.

LITERATUUR

- Bijlsma R., F. Hustings & C. Camphuysen 2001. Avifauna van Nederland 2. GMB, Haarlem.
- Camphuysen C. & J. van Dijk 1983. Zee- en kustvogels langs de Nederlandse kust, 1974-79. *Limosa* 56: 81-230.
- Cramp S. & K. Simmons 1983. *The birds of the Western Palearctic* 3. Oxford University Press, Oxford.
- van Dijk K. & F. Majoor 1995. Aflezen van metalen ringen bij Kokmeeuwen in Groningen en het Gooi. *Het Vogeljaar* 43: 145-154.
- van Dijk K. & R. Oosterhuis 2010. Herkomst, aantallen en broedsucces van Kokmeeuwen op Griend. *Limosa* 83: 21-35.
- Groenendaal M. 1974. Meeuwen op Schiermonnikoog. *Schierboek* 5: 133-161.
- Kleefstra R., B. Koks, M. van Roomen & E. van Winden 2002. Watervogels in de Nederlandse Waddenzee in 1999/2000. Rapport 2002/01, Sovon, Beek-Ubbergen.
- Koffijberg K., B. Koks, M. van Roomen & E. van Winden 1999. Watervogels in de Nederlandse Waddenzee in 1996/97. Rapport 1999/04, Sovon, Beek-Ubbergen.
- van Loon A. & R. Mooser 2005. Vogels van Schiermonnikoog. Uniepers, Abcoude.
- Majoor F. 1988. Het aflezen van geringde Kokmeeuwen in West-Terschelling. *Aythya* 27(2): 42-43.
- Majoor F., P. van Horssen & K. van Dijk 2005. Overleving van overwinterende Kokmeeuwen in Nederlandse steden. *Limosa* 78: 85-96.
- Noordhuis R. 1980. Rui bij wadvogels op Terschelling in augustus 1980. *Aythya* 19(5): 8-18.
- Noordhuis R. 1989. Patronen in slagpenrui: oecofysiologische aanpassingen. *Limosa* 62: 35-45.
- Palomares L., B. Arroyo, J. Marchamalo, J. Sainz & B. Voslamber 1997. Sex- and age-related biometric variation of Black-headed Gulls in Western European populations. *Bird Study* 44: 310-317.
- Platteeuw M. 1987. Trekbewegingen van Kokmeeuwen langs de Noordzeekust. *Sula* 1: 29-37.
- Roemers E. 1977. Enkele aspecten van de ecologie van meeuwen op Vlieland. *Tijftjaf* 22(4): 27-53.
- van Roomen M., C. van Turnhout, E. van Winden, B. Koks, P. Goedhart, M. Leopold & C. Smit 2005. Trends van benthivore watervogels in de Nederlandse Waddenzee. *Limosa* 78: 21-38.
- Rooth J. 1966. Vogeltelling in het hele Nederlandse Waddengebied in augustus 1963. *Limosa* 39: 175-181.
- Smit C. 2006. Resultaten van wad- en watervogeltellingen op Texel: de Kokmeeuw. *De Skor* 25: 157-165.
- Smit C. & W. Wolff 1981. *Birds of the Wadden Sea*. Balkema, Rotterdam.
- Spaans A. 2000. Grote plaatstrouw van Kokmeeuwen aan een winterkwartier in Den Haag. *Limosa* 73: 87-96.
- Walters J. 1978. The primary moult in four gull species near Amsterdam. *Ardea* 66: 32-47.
- Walters J. 1982. Completion of primary moult in the Black-headed Gull. *Bird Study* 29: 217-220.

Klaas van Dijk, Vermeerstraat 48, 9718 SN Groningen; klaas.vdijk@hetnet.nl

Site fidelity of Black-headed Gulls *Larus ridibundus* during primary moult

Black-headed Gulls show a considerable fidelity to sites used for breeding and for wintering, but almost nothing is known about site fidelity during primary moult. This paper explores this subject by presenting the encounter history of two individuals. An adult ringed in Prague in March 1990 was observed in a city park in Groningen (53°13'N, 06°32'E, The Netherlands) in July-October of 18 subsequent years (Tab. 1). The bird was moulting its primaries in all of eight years for which moult records are available (Tab. 2). Dozens of examples of ringed adults present in city parks in two or more seasons suggest that site tenacity during primary moult is a common strategy. Huge

numbers of moulting adults stay in the Wadden Sea during summer and in early autumn. The resighting history of an adult with site fidelity to Lauwersoog (53°24'N, 06°12'E, The Netherlands) is presented in Table 3. This bird moved to the city of Groningen (30 km to the SE) each winter after moulting at Lauwersoog. There are more records of adults with a similar site tenacity to Lauwersoog and also to the Wadden Sea island of Terschelling. Hence, site fidelity during primary moult is probably a common phenomenon in both marine and urban environments.